

TRANSFORMATION
CENTERÉE
SUR LA VÉRITÉ

MODULE

**KISALU YA BILANGA
LUSADISU NA KUMONA**

Kitala-tala ya mambu

Dilongi ya 2: Kisalu ya Muntu na Lugangu

Nani Keyala Lugangu? Kusala bonso nde nge kele na kati ya bantu yina kesala yo “**Basisa kopi mosi**. Na ntwala ya kuyantika konso dilongi, tendudila bantu ya luzolo ya mbote mukumba yina bo fwete lungisa.” Basisa balutiti 6 mpi zenga konso lutiti na bandambu zole sambu yo vanda na bakarti 12. Yidika bansaka tatu to mingi, to nsaka mosi na konso kimvuka.

Dilongi ya 5: Beto tanina ntoto na beto

Inki kele na kati ya ntoto? – Basisa kopi

Banti ya Diabulu – Basisa kopi

Kanga bansinga ya nkaka na nsadisa ya kima mosi ya bo ke bingaka ripper – Basisa kopi

Bisika ya Kubundudila Bambuma – Basisa kopi

Bima ya ke pesaka madia na banti ya ke pesaka madia na nzo (CCTV) ti bantuma sambu na kukuna bankeni * – Basisa kopi

Dilongi ya 6: Bima yina ke sadisaka bambuma na kukumisa bambuma mingi

Mambu yina kele na nitu na beto – Basisa kopi

Tablo ya madya na konso kitini * – Basisa kopi

Karti ya madya mpi bitini ya madya – Basisa kopi

Ba karte ya kuyika sambu na madia ya bo ke pesaka bantu – Basisa kopi

Bima ya Ke vandaka na ntoto sambu na bitini yonso ya kuyela – Basisa kopi

Mutindu nge lenda yidika nge mosi bima ya ke tomisaka madya* – Basisa kopi

Dilongi ya 7: Baluyalu ya madya mvula ya mvimba

Baluyalu ya Madya Mvula ya Mvimba – Basisa kopi mosi

Mambu kumi ya mfunu yina nge lenda sala sambu na kuyidika masamba na nge na nsungi ya mvula – Nge lenda sonika yo na papie to nge lenda sala yo na postere ya nene.

Mambu ya nge lenda sala sambu na kusala bafoto ya masamba ya madia ya mvula ya mvimba – Mambu ya nge lenda sala sambu na kusala bafoto ya masamba ya madia ya mvula ya mvimba

Dilongi ya 8: Mutindu ya kunwanisa banyama ya bebisaka bimenina

Bakarti ya banti yina ke taninaka banti ya ndikila – Beno niema konso kitini ya bansaka ya kele ti bitini 11

Nzo ya Ngonzo * – Basisa kopi

Banzo ya Bisasa * – Basisa kopi

Ba karte ya mbote ti ya mbi – Sonika kitini mosi ya konso kimvuka, mpi zenga bakarti yonso 24

Ba karte ya ke monisa mutindu matiti me beba – Beno sonika mukanda mosi ya kele ti bitini 8 na konso kitini

Nzo ya nkongolo* – Basisa kopi

Lupangu ya Papie – Basisa kopi

Bakarte ya bankisi yina kele ve ya ndikila – Sonika nsaka mosi sambu na konso kimvuka

Dilongi ya 9: Ferme ya kuyidika Mbote

Mikanda " Makabu " to " Bima ya mvindu " – Sonika kopi mosi ya konso lutiti - Ba postere 7

Dilongi ya 10: Beto sala na bumosi sambu na kupesa Nzambi lukumu

bakarte " Kulonguka Mambu Mingi " – Sonika mpi zenga bakarti yonso 10

*** Mukanda yai kele mpi na kati ya mukanda ya longoki. Kana nge**Sonika Nsaka Mosi Sambu na Konso Kimvuka**ke sadila mukanda yai, sonika ve bisadilu yina ke sadisaka bana na kumona mambu yina bo me tula kidimbu. (*)**

Dilongi ya 2: Nsaka ya Muntu Mosi na Mosi “Nani ke Yalaka Bigangwa?”

Na luyantiku ya kilumbu, nge lenda lomba bantu tatu to iya (babakala, bankento, mpi bana) na kusala kisalu ya bilanga mpi bantu zole to tatu na kusala bonso ba soso. Tanga disolo yango mpi tendudila bana mambu yina bo fwete sala na ntangu beno ketanga disolo yango.

Nani ke Yalaka Bima yina Kele na Ntoto?

Na bwala mosi ya kele na bangumba na Amerika ya Sudi, bantu kuvandaka ti dyambu mosi ya mpasi. Banda ntama, bantu ya bwala yai kekunaka mpi kekatulaka bambuma ya ble. Konso kilumbu, babakala, bankento, mpi bana vandaka kusala na bilanga.

("Banduku ya bilanga" fwete tendula bisalu yonso ya kuyidika, kukuna, mpi kukatula bambuma.) Bo vandaka kuyidika ntoto. Bo vandaka kukuna bankeni yango na dikebi yonso. Yandi ke salaka yonso sambu banti yina yandi me kuna kubaka masa mpi madia ya mbote.

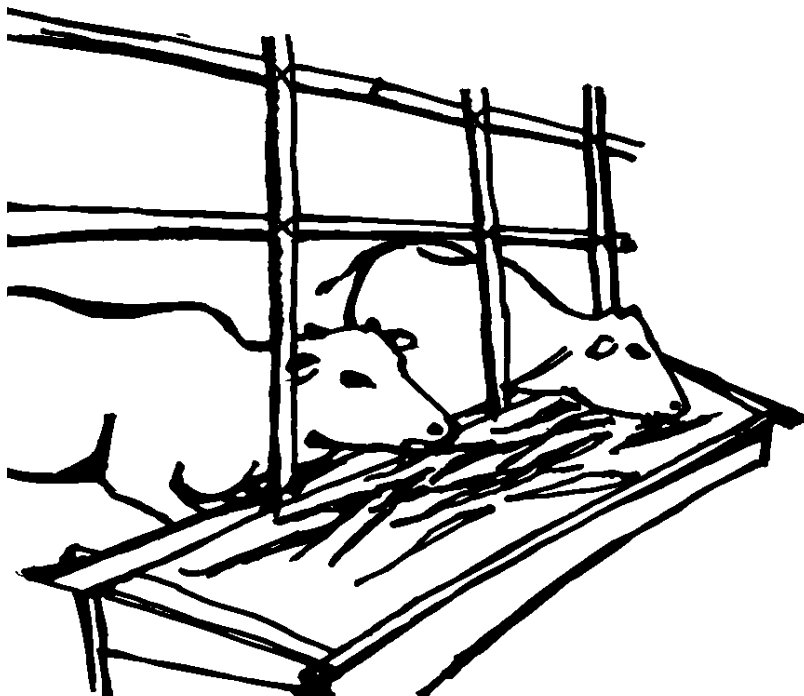
Kusala bilanga vandaka kisalu mosi ya ngolo (*Babakala vandaka kuluka mpi kupukuta ilungi, bankento vandaka kuwa mpasi na mukongo, mpi bana vandaka kubokuta sambu bo vandaka ya kulemba*). Bo vandaka kudisadisa bo na bo, mpi mbala mingi bana vandaka kukwenda ve na nzo-nkanda. Ata bo vandaka kusala kisalu ya ngolo, mbala mingi bo vandaka kumona nde bo vandaka ve ti madya ya kufwana sambu na mvula ya mvimba.

Na ntangu yina, dibuta mosi ya bampuku ya kuvandaka ti mafuta mingi mpi ya kuvandaka na kyese vandaka kuzinga na bwala mosi. Konso kilumbu, bampuku vandaka kuzinga na nzo ya madidi, bambuta vandaka kulala mpi kutanga bazulunalu, mpi bana vandaka kusakana na bisika yonso. Bo vandaka kuzinga luzingu mosi ya kukonda mindondo, mingimingi na nsungi ya kukatula bambuma, sambu bo vandaka kudia bambuma mingi mpi kubumba yo na kisika mosi ya kubumbana sambu na bilumbu kekwisa.

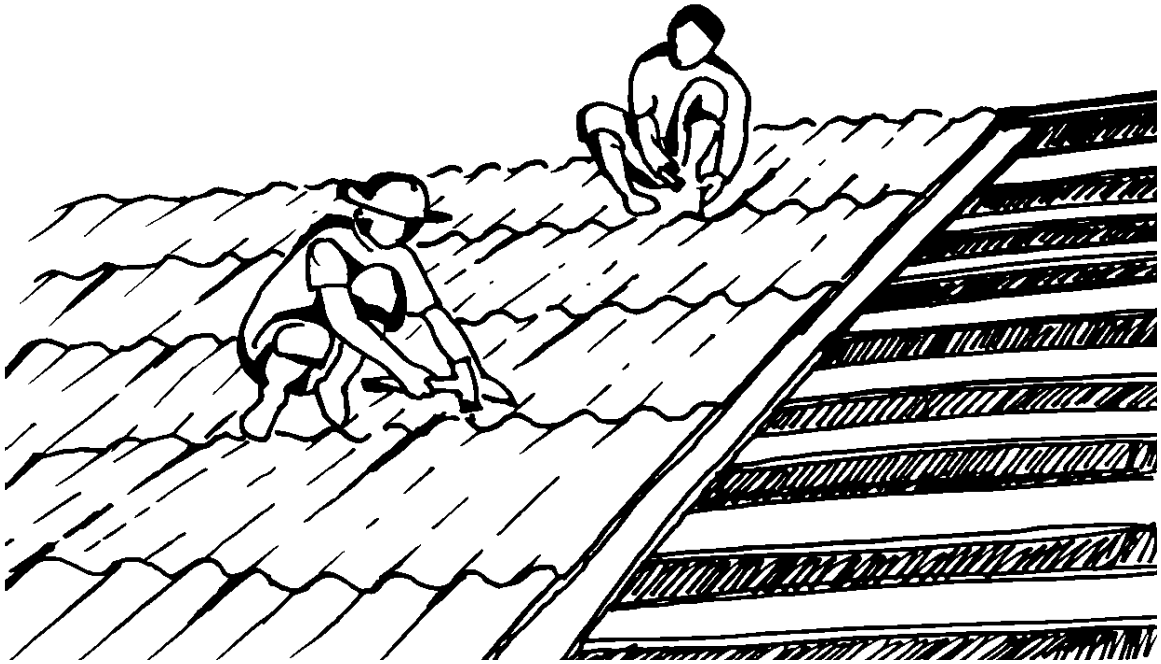
Kisalu ya Bilanga

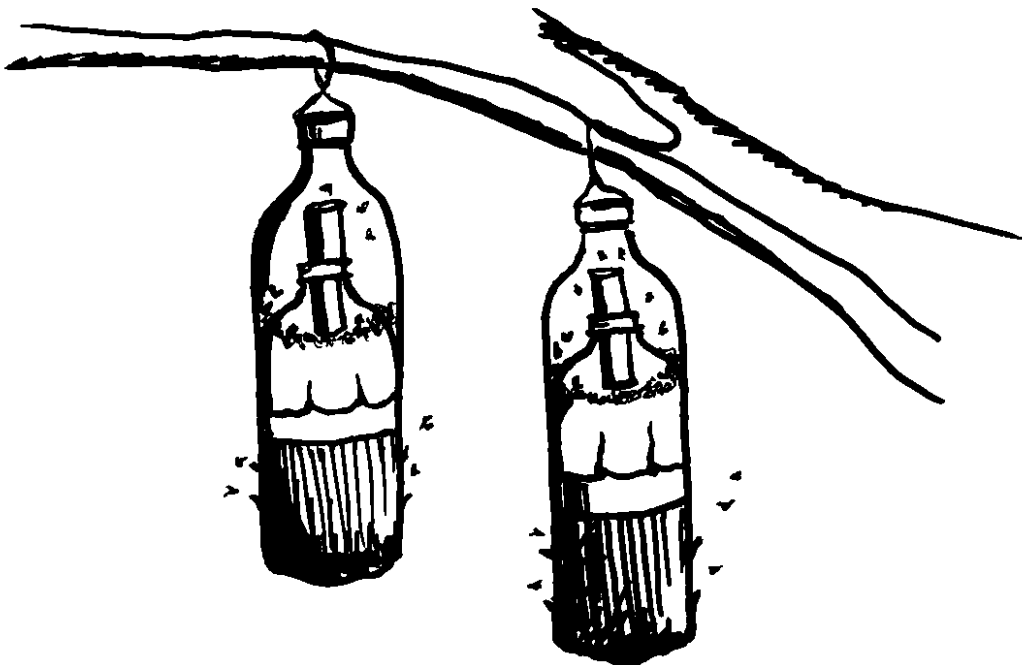
Kusansa Bitwisi

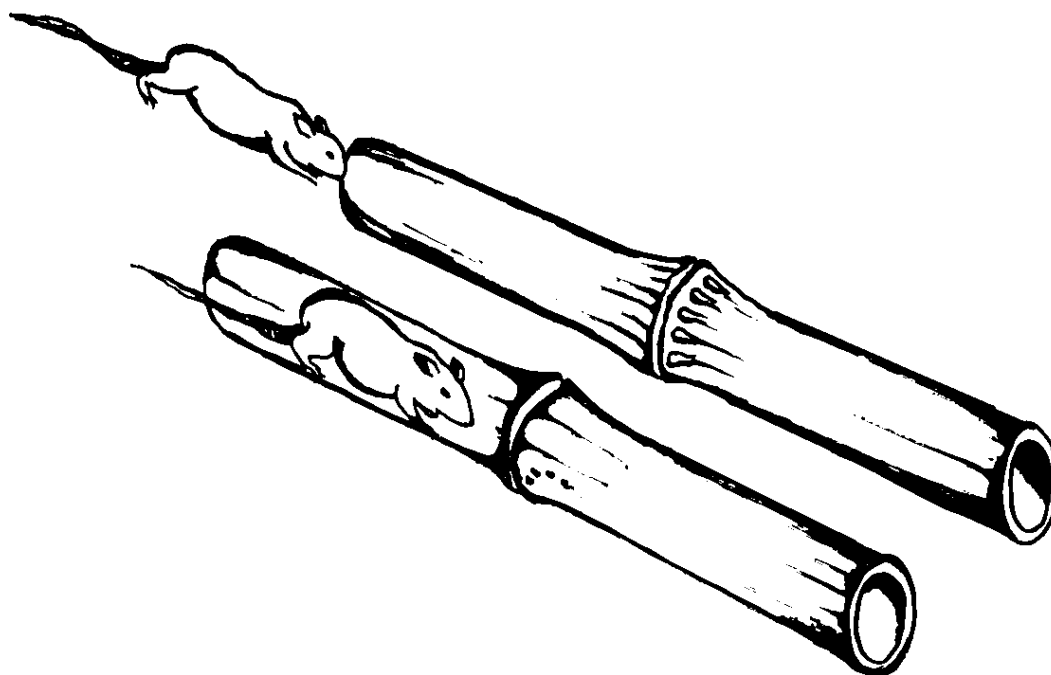
Kutunga Inzo

Mutambu ya ba nzinzi

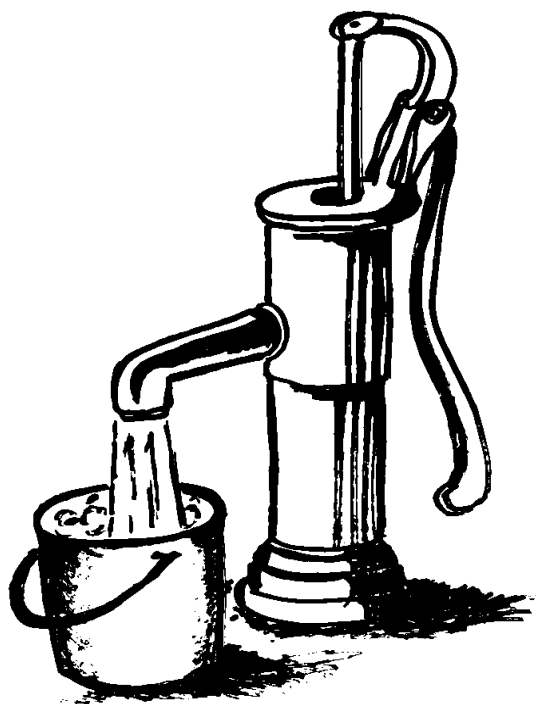
Mutambu ya ba Mpuku

Kuzenga Banti Mingi Ve

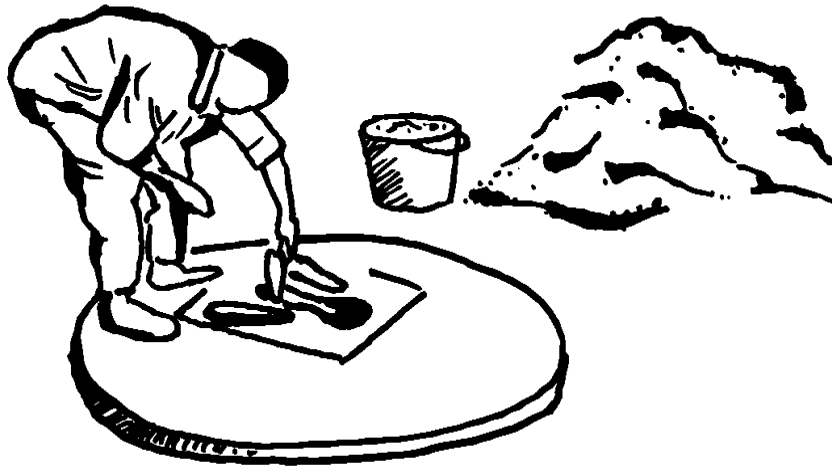
Masa ya Bunkete

Kutimuna Mabulu

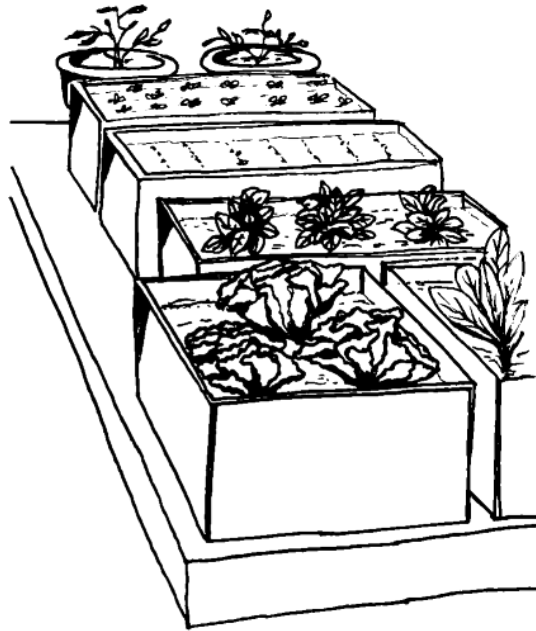
Chimbuzi

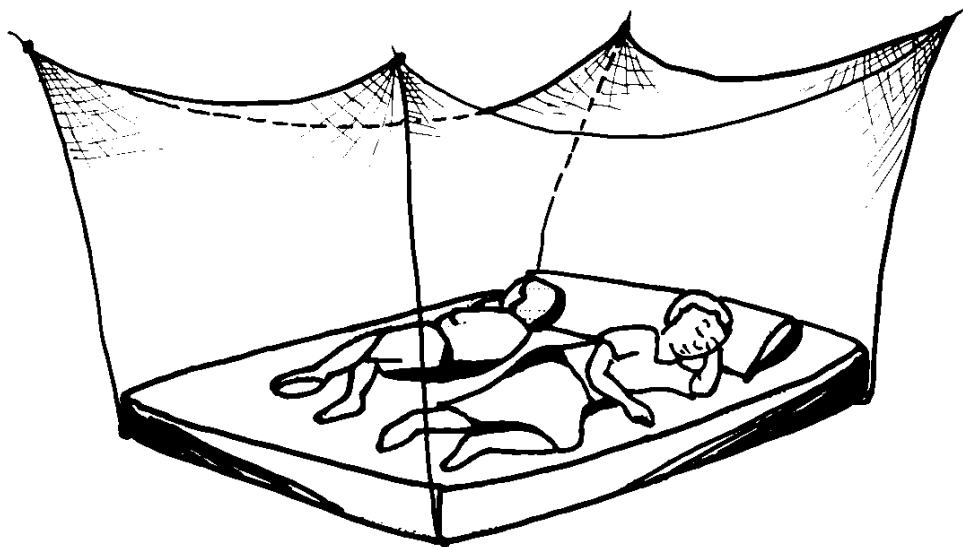
Banianga sambu bambisi ku ladilaka

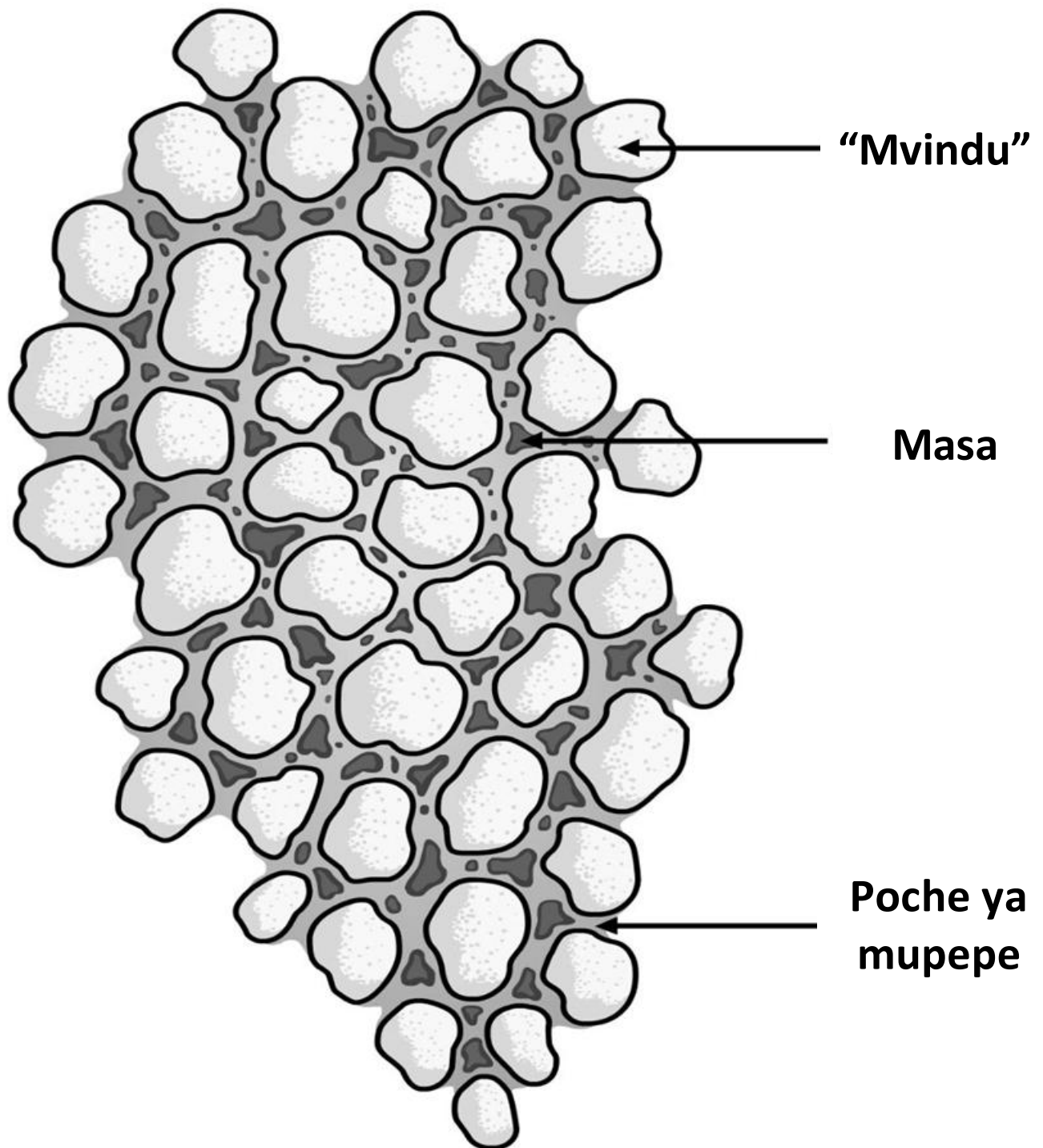
Kuyela ya ba Ndunda

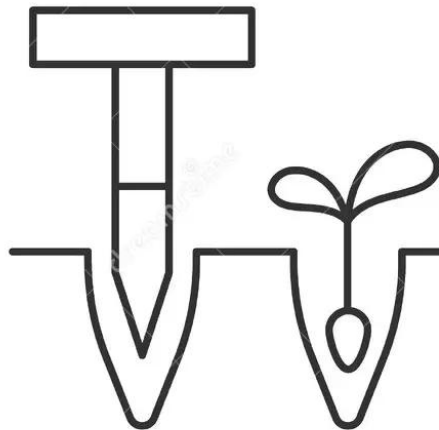
Kulala na musitikele

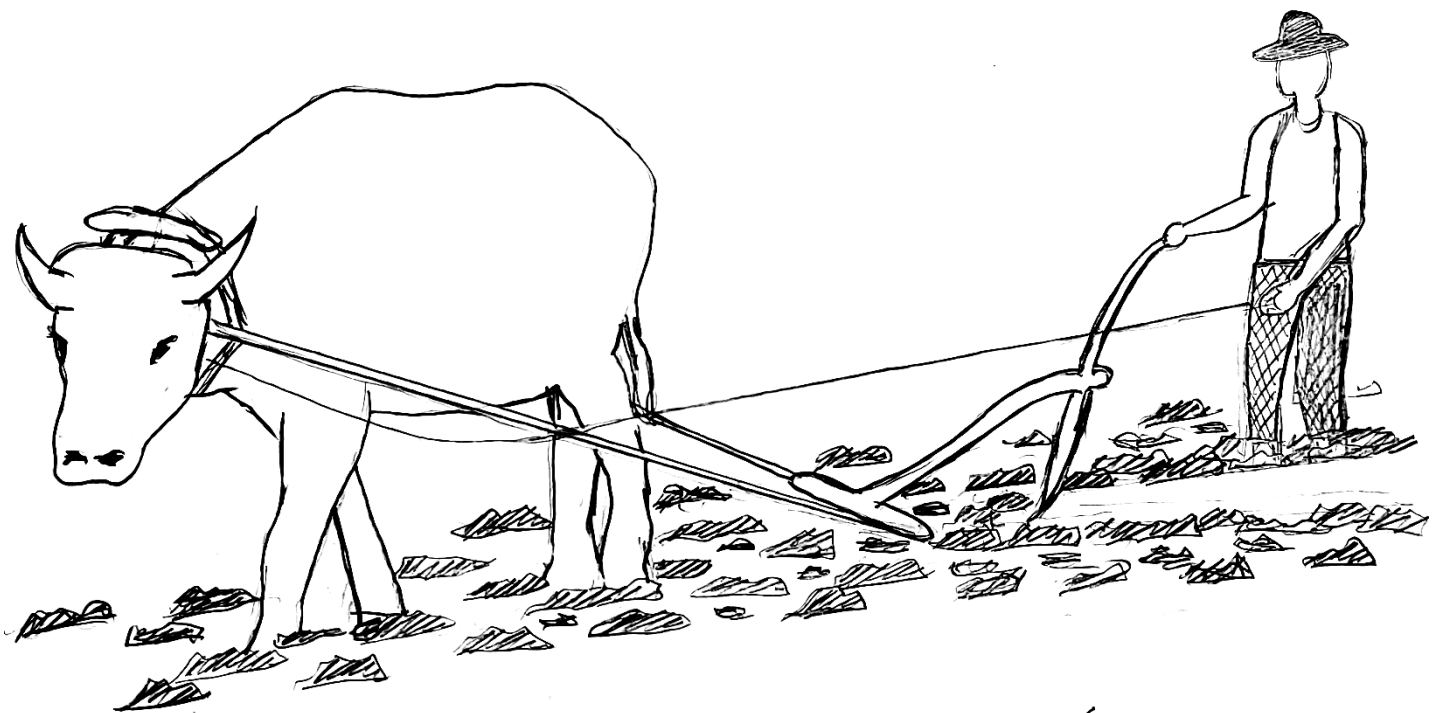
Dilongi ya 5: Nki ke Vavandaka na Ntoto?

Dilongi ya 5: Nti ya Diabulu

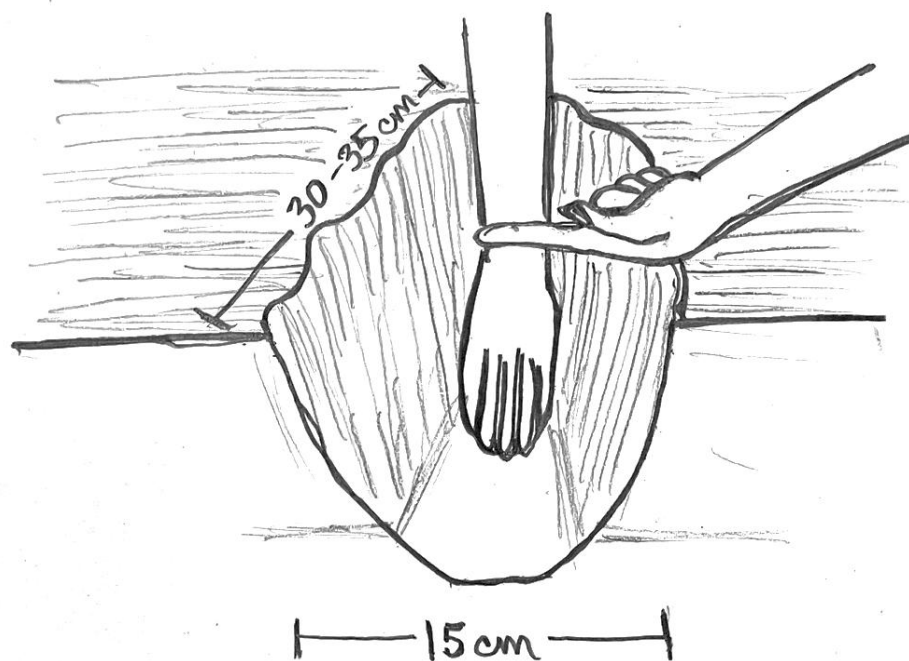

Dilongi ya 5: Kusadila Ripper Sambu na Kuzenga Madusu to Banzila ya Fyoti Fyoti

Dilongi ya 5: Mabulu ya Fyoti

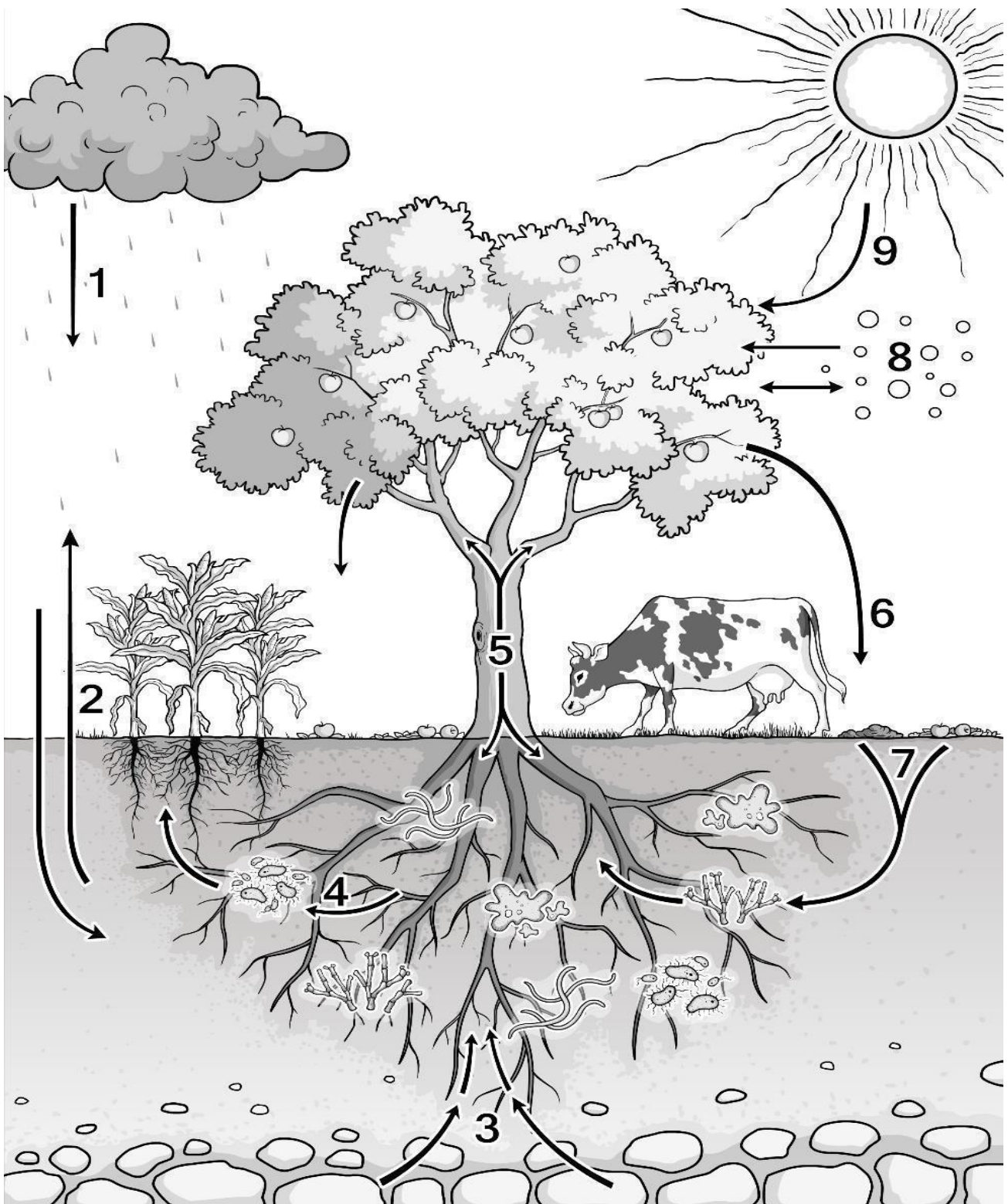
Fyoti Sambu Sema

Dilongi ya 5: Nkeni ya Kufika na Ntoto Sambu na Mobesu (CCTV) na Bansiku ya Kukuna

Zina ya kintwadi	Kisika ya ke na kati (cm) * Kisika yina kele na na ndonga	Nkeni na nzila ya dibulu	Ntalu ya nkeni (kg/ha)
Nguba to nguba ya Bambara	50 x 10	2	
Mbuma ya zamba	50 x 10	2	
Ngembo ya Angola	50 x 40	2	
<i>Calopo</i>	30		30
<i>Jackbean</i>	50 x 50	2	
Diamba ya Tanzania	30		30
Diamba	30		45
Matiti ya mobesu mpe matiti ya palata	30		30
<i>Cheval gramme</i>	Kumuanga		45
Madesu	60 x 30	2	
<i>Sarrasin</i>	Kumuanga		95
<i>Soya</i>	50 x 5	2	
<i>Soya ya pérenne</i>	30*		30
<i>Lupin blanc doux</i>	30 x 15	2	
<i>Siratro</i>	30		30
<i>Luzerne, alfalfa</i>			30
<i>Tonneau medic</i>			28
<i>Haricot velours</i>	60 x 30	2	
<i>Glycine</i>	30		30
<i>Pois de jardin Pois de plein champ</i>			150
<i>Haricot de Lima</i>	50 x 15	2	2
<i>Haricot commun</i>	50 x 15	2	2
<i>Kudzu tropical</i>			30
<i>Stylo</i>	30		30
<i>Trèfles: Berseem, Arrowleaf ou White Sweet, Subclover</i>	30		30
<i>Vesce violette</i>	30		67
<i>Féverole</i>	30 x 15	2	
<i>Vesce à gousse laineuse de Lana ou vesce commune ou vesce velue</i>	30		67
<i>Gramme vert</i>	50 x 5	2	
Banznga ya bangombe	50 x 20	2	

Dilongi ya 6: Mutindu Mambu ke Pesaka Mavimpi ke Tambulaka

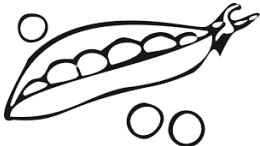

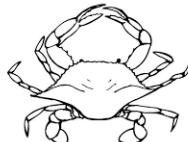

Dilongi ya 6: Ndonga ya bima ya kudya

BIMA YA MVIMBI	KUYELA 	NSOBOLO 	YA KUYELA
<i>Azote (A)</i>	Na zulu	Na nsi	Na nsi
<i>Potassium (K)</i>	Na nsi	Na Kati- kati	Mwa zulu
<i>Phosphore (P)</i>	Na nsi	Na zulu	Na Kati- kati
<i>Calcium (Ca)</i>	Na nsi	Na zulu	Na Kati- kati

Dilongi ya 6: Madia mpe Bitini na yo

Mutindu bankeni kekatulaka bansimbulu mpi kebutaka bambuma	Yo kele ntangu yina bintuntu ke yantikaka kumena	Bambuma keyela na banti
Banti ya mpa	Ntina ke toma	Nti ya kuyela
Yok e lomba <i>azote</i> mingi sambu na kuyela mbote	Bima ya bilanga kevandaka na mfunu ya <i>phosphore</i> mpi <i>calcium</i>	Bima ya bilanga kevandaka na mfunu ya <i>potassium</i> mingi sambu na kusala mukubu, mpi ya <i>phosphore</i> ti <i>calcium</i> fyoti.
Yo kelombaka kaka mwa <i>potassium</i> , <i>phosphore</i> , mpi <i>calcium</i>	Bima ya bilanga kevandaka ti mfunu ya <i>potassium</i> mpi ya bavitamine mingi ve	Yo kelomba kaka ndambu ya <i>azote</i>
Bitini ya kuyela	Kima ya zole	Ntangu yai bimenina me yantika kuyela

Dilongi ya 6: Karte ya Bima ya Kodya

<p>Mbuma ya madesu</p> <p><i>Azote</i></p>	<p>Bima ya kutomisa composté</p> <p><i>Azote</i></p>	<p>Bilanga ya kafe</p> <p><i>Azote</i></p>
<p>GMCCs</p> <p><i>Azote</i></p>	<p>Mpusu ya mankondo</p> <p><i>Potassium, Phosphore</i></p>	<p>Mpusu ya nkala</p> <p><i>Phosphore</i></p>
<p>Mpusu ya minkoso</p> <p><i>Phosphore</i></p>	<p>Munkanzi</p> <p><i>Phosphore</i></p>	<p>Mpusu ya mundenge</p> <p><i>Calcium</i></p>
<p>Makala</p> <p><i>Calcium, Potassium</i></p>	<p>Varech</p> <p><i>Potassium</i></p>	<p>Matiti ya masa</p> <p><i>Potassium</i></p>

Dilongi ya 6: Malongi ya Mfunu Sambu na Bitini

Yonso ya Kuyela

KUYELA 	NSOBOLO 	KUYELA
<i>Azote (A)</i>	<i>Phosphore (P) Calcium (Ca)</i> <i>kamua Potassium (K)</i>	<i>Potassium (K), ndambu ya</i> <i>Calcium (Ca) mpi Phosphore</i> <i>(P)</i>
Bima ya ke vandaka na mfututu, madesu, mvindu ya bangombe ti ya bansusu, kafe, mpi bima ya nkaka (GMCC)	Mpusu ya mankondo, bamvindu ya ba nkala, bamvindu ya ba minkoso, bimpusu ya maki, bambuma ya ble ti ba minkanzi, mfututu ya banti ya chimini, kimenina ti matiti ya masa	Mpusu ya mankondo, bamvindu ya ba nkala, bamvindu ya ba minkoso, bimpusu ya maki, bambuma ya ble ti ba minkanzi, mfututu ya banti ya chimini, kimenina ti matiti ya masa

Dilongi ya 6: Mutindu ya Kusala Nkisi Sambu na Bimenina na Nge

Mpila ya kusala

- Na kisika mosi ya bunkete, kangisa bakilo 20 ya banti mpi bakilo 20 ya banti ya masangu to matiti ya kufwa. (Kusadila ve nsasa ya ngombe to ya mpunda, kansi sadila nsasa ya bambisi ya fioti bonso nkombo mpi nsusu.)
- Beno fulusa bakilo 10 ya bankuni mpi beno kangisa yo dyaka.
- **Yo lenda vanda nde: Beto me kesyamisa nge ve na kusumba bankisi, kansi kana nge YITAKA kusumba yo, nge lenda yika mwa ndambu ya bankisi na bima na nge na ntangu yina (5 kilograme ya CAN to 5 kilograme ya bankisi na uree).
- Fulusa litre 5 ya mpusu ya nitu (ya mbisi to ya muntu) to masa. Beno vukisa yo mbote-mbote.
- Bumba yo na saki mosi ya nene. Tula sakosi na kati ya saki mpi kangisa yo mbote sambu mupepe kukota ve to kubasika. Bumba yo na kisika mosi ya kubumbana bilumbu 21.
- Na nima ya bilumbu 21, beno fwete basisa saki yango. Keba na kutala yo ve! Nsudi mpi mupepe yina kebasikaka na kati kele ngolo kibeni. Tula fufu na kisika mosi ya mudidi na nsungi ya bangunga zole, mpi tula yo na poshi sambu na kubumba yo to kusadila yo mbala mosi.

Na ntwala ya kusadila bafertilize na banti na nge yonso, meka ntete na kusadila yo na mwa kitini mosi ya fioti. Bima ya fyoti-fyoti yina kefulukaka na ntoto mpi bima yankaka ya fyoti-fyoti lenda sala bansoba ya nene.

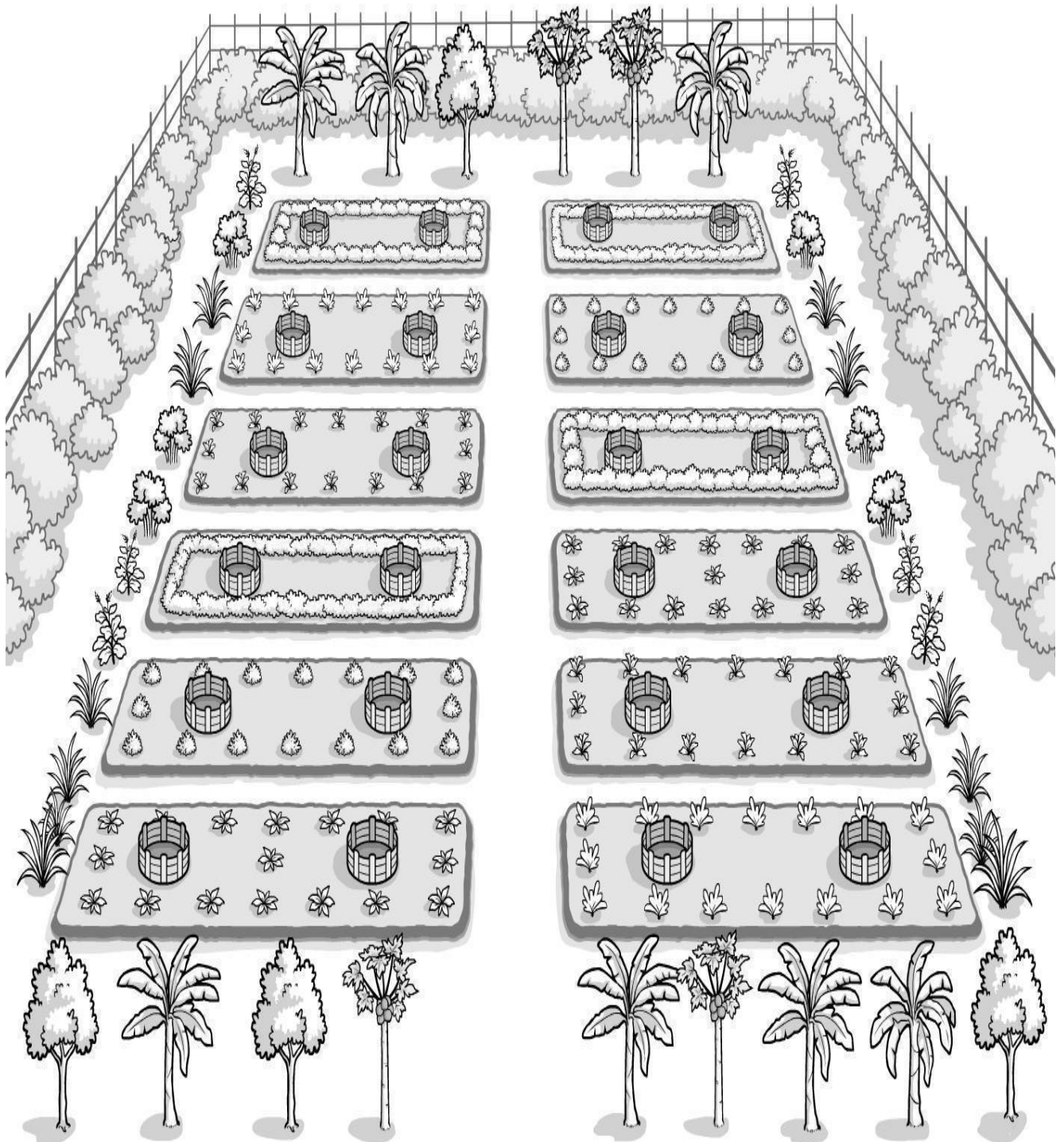
Mambu ya nkaka ya mbote ya nge lenda yika na ntoto na nge:

Bima yai ke bebaka malembe-malembe mpi yo ke bebisaka ve ntoto.

- Bimpusus ya mankondo – Beno zenga yo na bitini-bitini ya fyoti-fyoti. Tula *POTASSIUM* na kati.
- Kisalu ya bilanga ya kafe – Na ntwala ya kulosila banti masa, losila yo masa ya kafe. Fulusa kisika yina kele ti *AZOTE*. Yo kele mfunu mingi sambu na batomate mpi bintuntu.

- Mvindu ya maki – Sukula yo mpi zenga yo. Tula bitini ya mbombo na ntoto na lweka ya batomate mpi ya pome. Mandala ya maki ke pesaka yo *CALCIUM*, yina ke taninaka bintuntu na kupola.
- Bima ya bo mesala na ntoto ya tuma – bonso banzungu, mpi bima yankaka ya fyoti-fyoti ya bo mesala na ntoto.
- Ba algues – Yo kele mwa-masa ya madidi to ya kuyuma ya ba algae. Pesa yandi balitre 5 ya masa. Bika yo pema bamposo zole to tatu kukonda kufika yo. Fulula ntoto ti matiti na bakopa zole to sambanu, na kutadila nene ya nti.

Dilongi ya 7: Bilanga Sambu na Mvula Mvimba

Dilongi ya 7: Mambu Kumi ya Mfunu ya Kusala Bilanga Mvula Mvimba

Kitini ya 1 – Kusosa kisika ya mbote sambu kusala bilanga

Kitini ya 2 – Kuvanda na kisika ya mbote

Kitini ya 3 – Kubundula ntoto mbote

Kitini ya 4 – Mutindu ya benda mitshopi

Kitini ya 5 – Kukuna $\frac{1}{3}$ ya bilanga na luyantiku

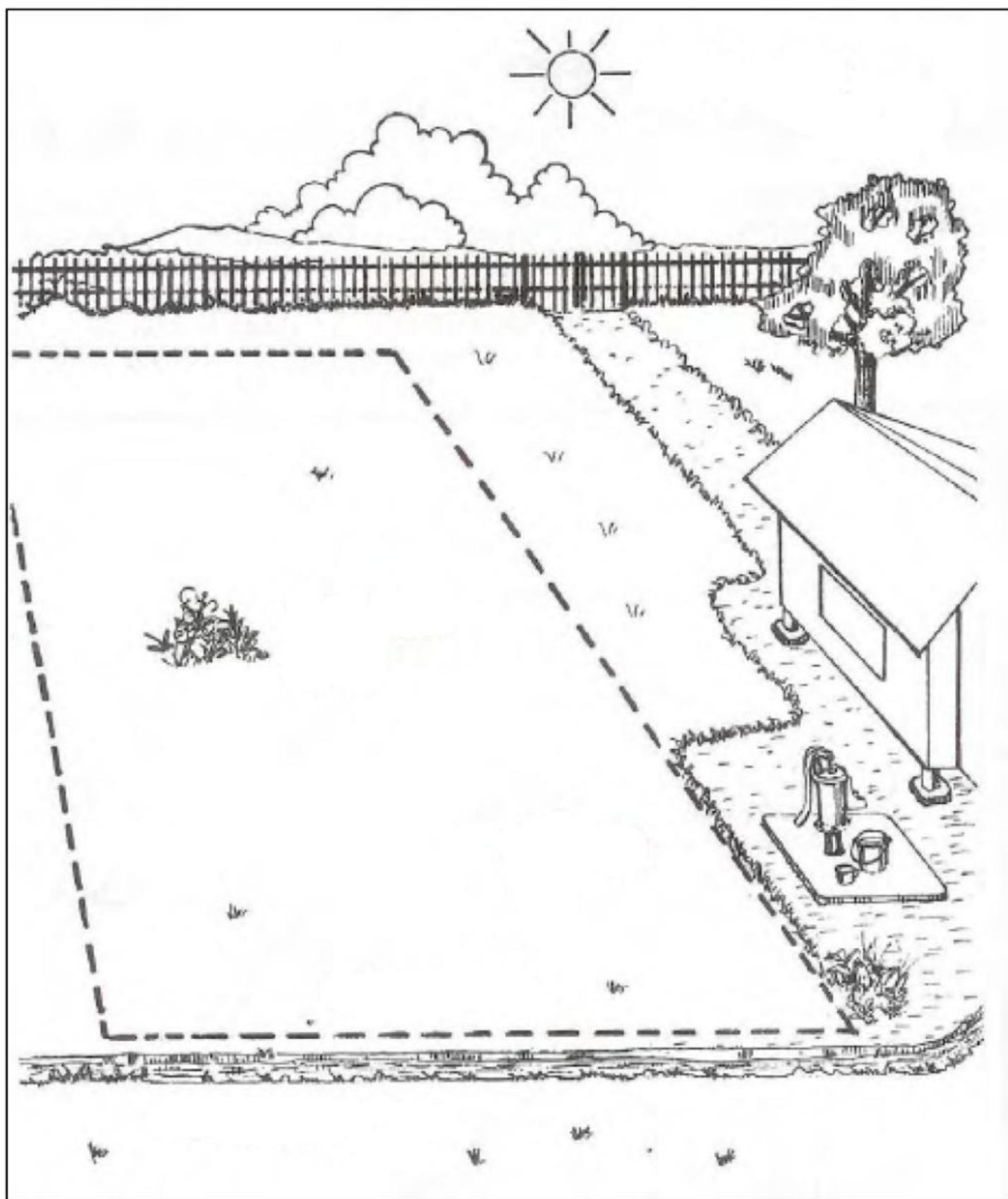
Kitini ya 6 – Kukuna $\frac{1}{3}$ me landa na ndunda yina wumelaka ve na ngonda

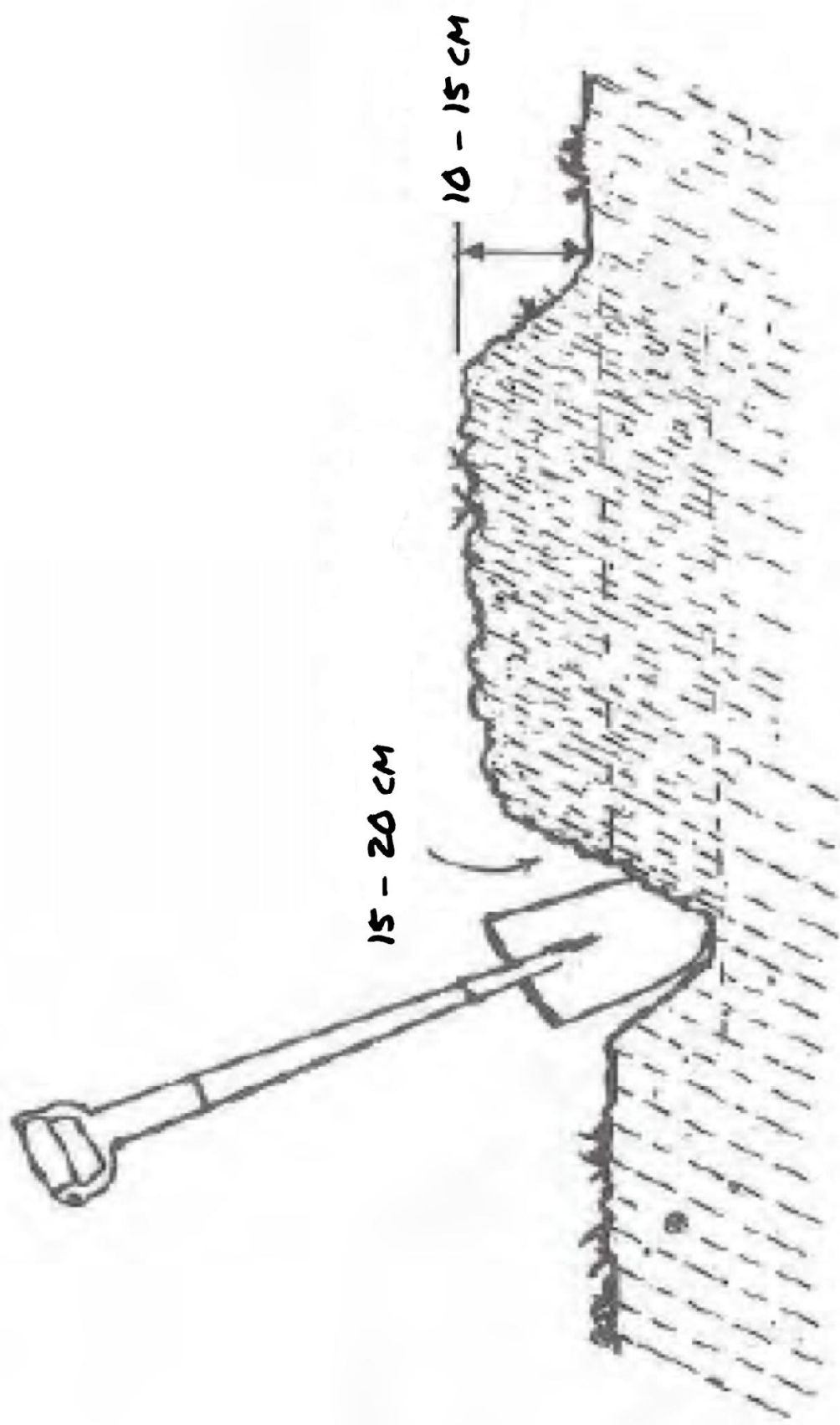
Kitini ya 7 – Kukuna $\frac{1}{3}$ ya nsuka sambu na ndunda ya mvula mvimba

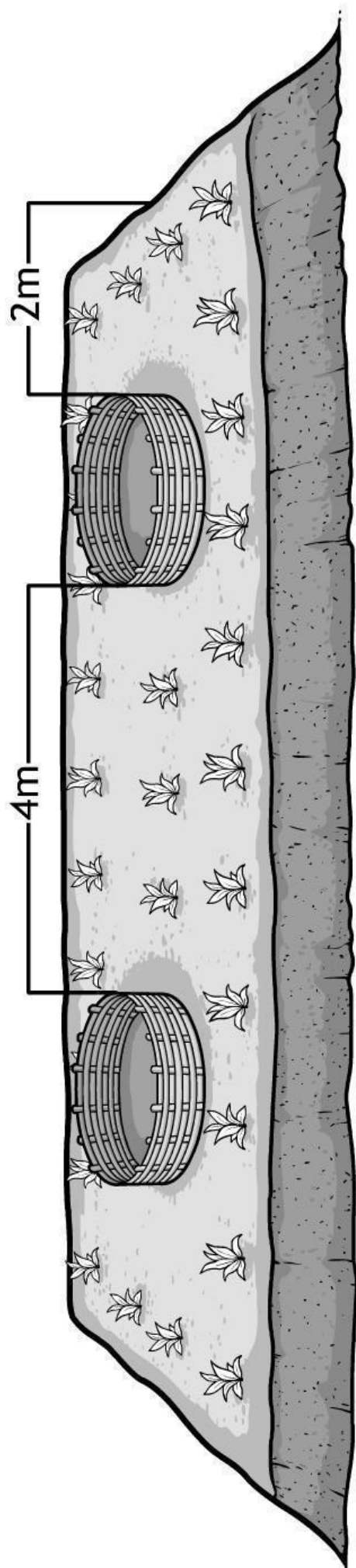
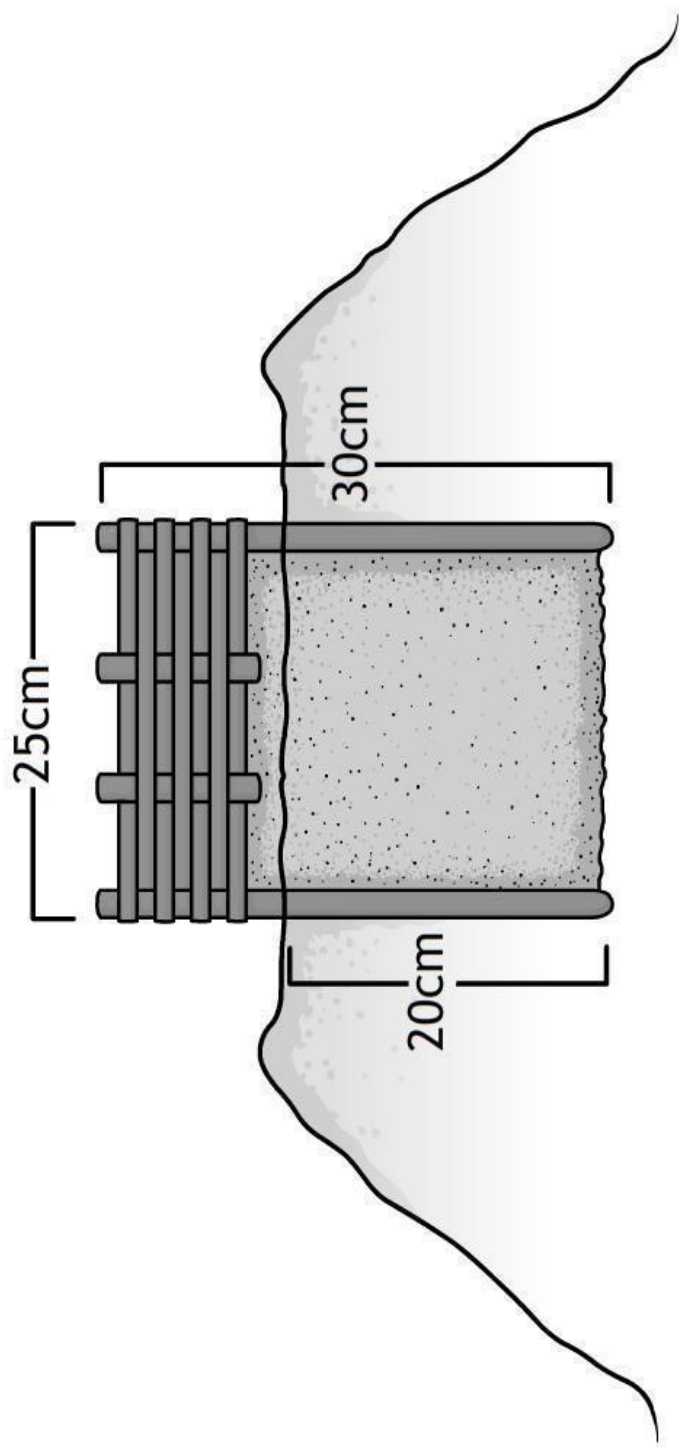
Kitini ya 8 – Kukuna nkeni ya kimakulu na pembeni ya bilanga

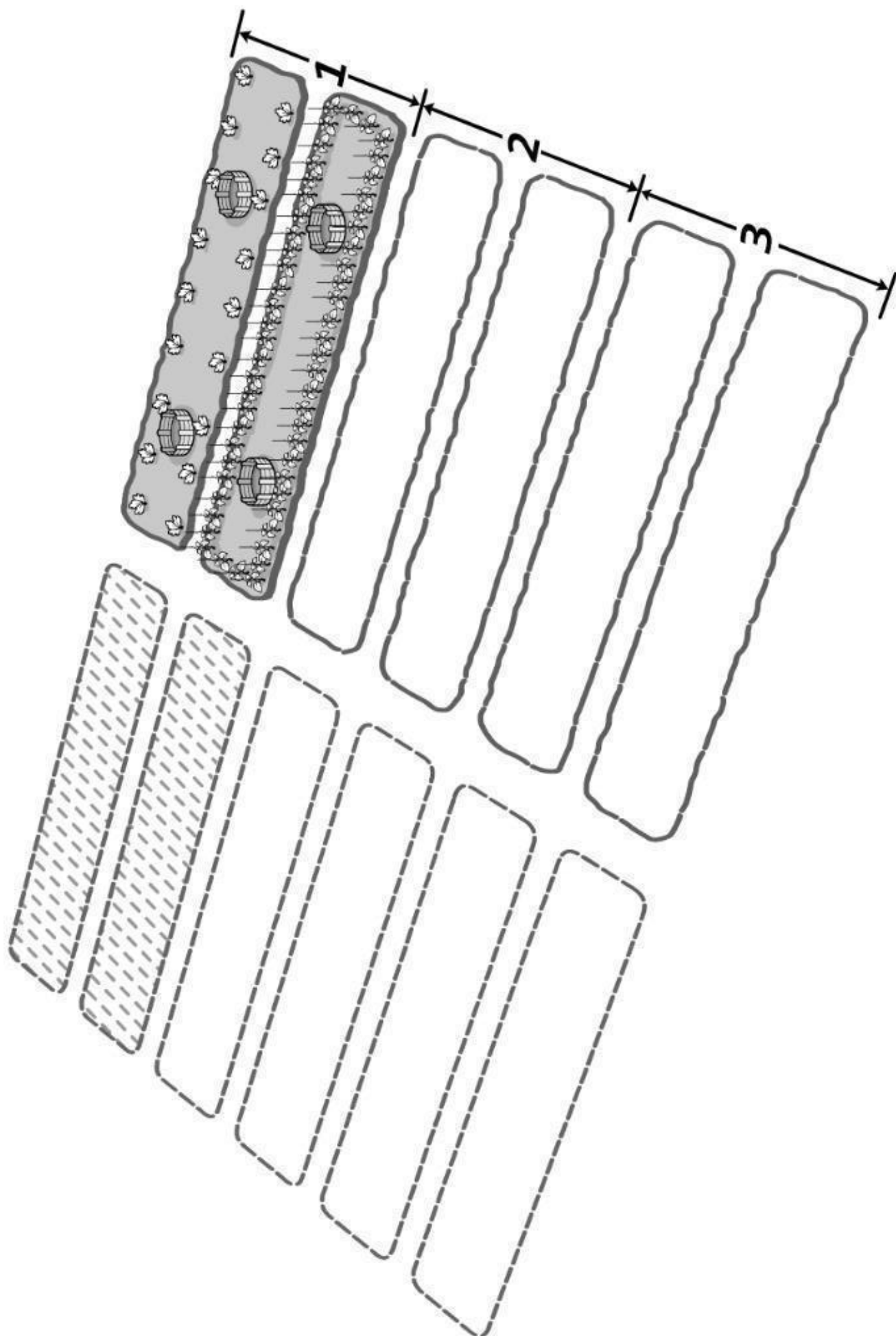
Kitini ya 9 – Kukuna na ntangu me fwana

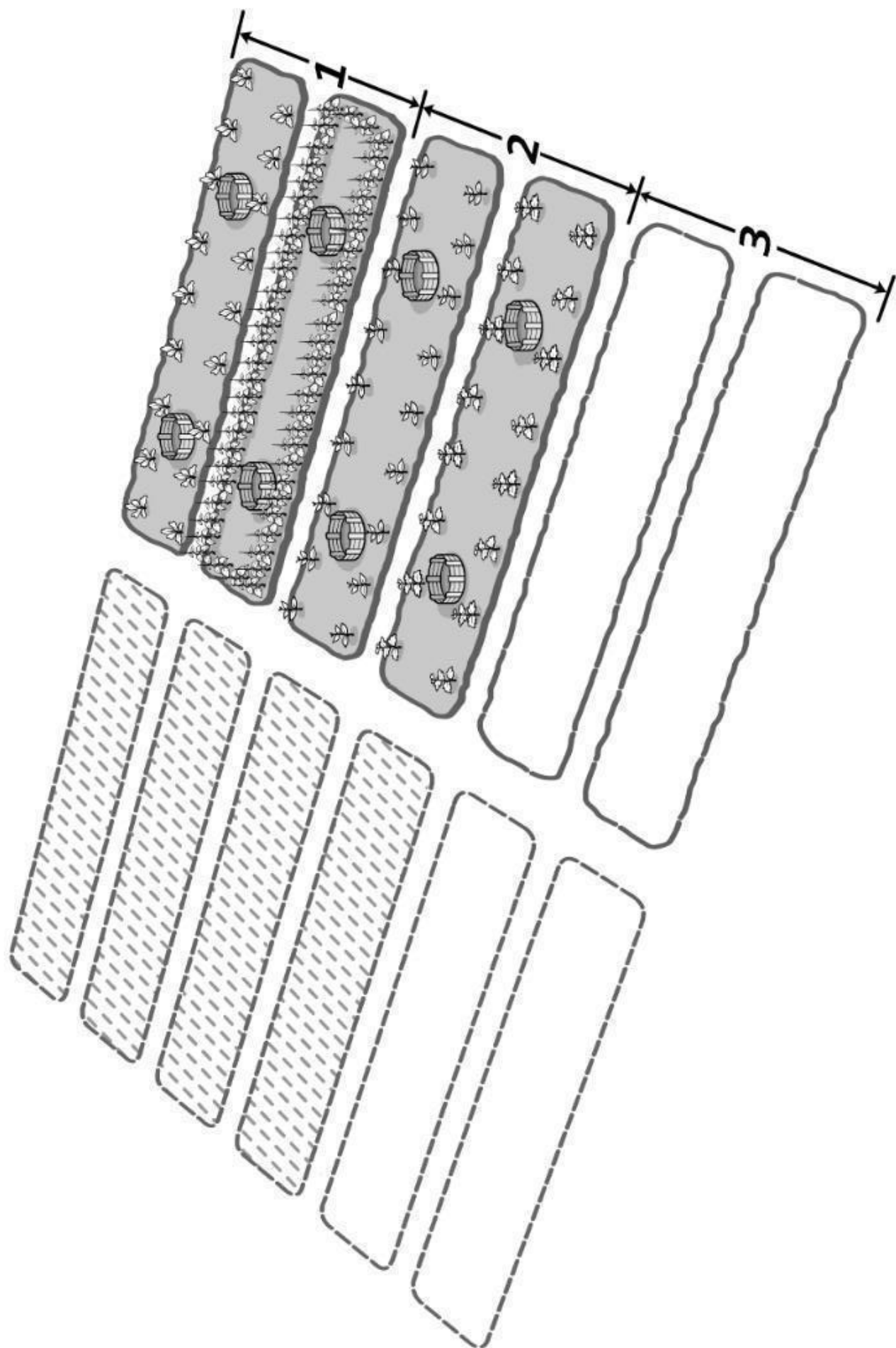
Kitini ya 10 – Kukuna bima ya mpila na mpila kisika mosi

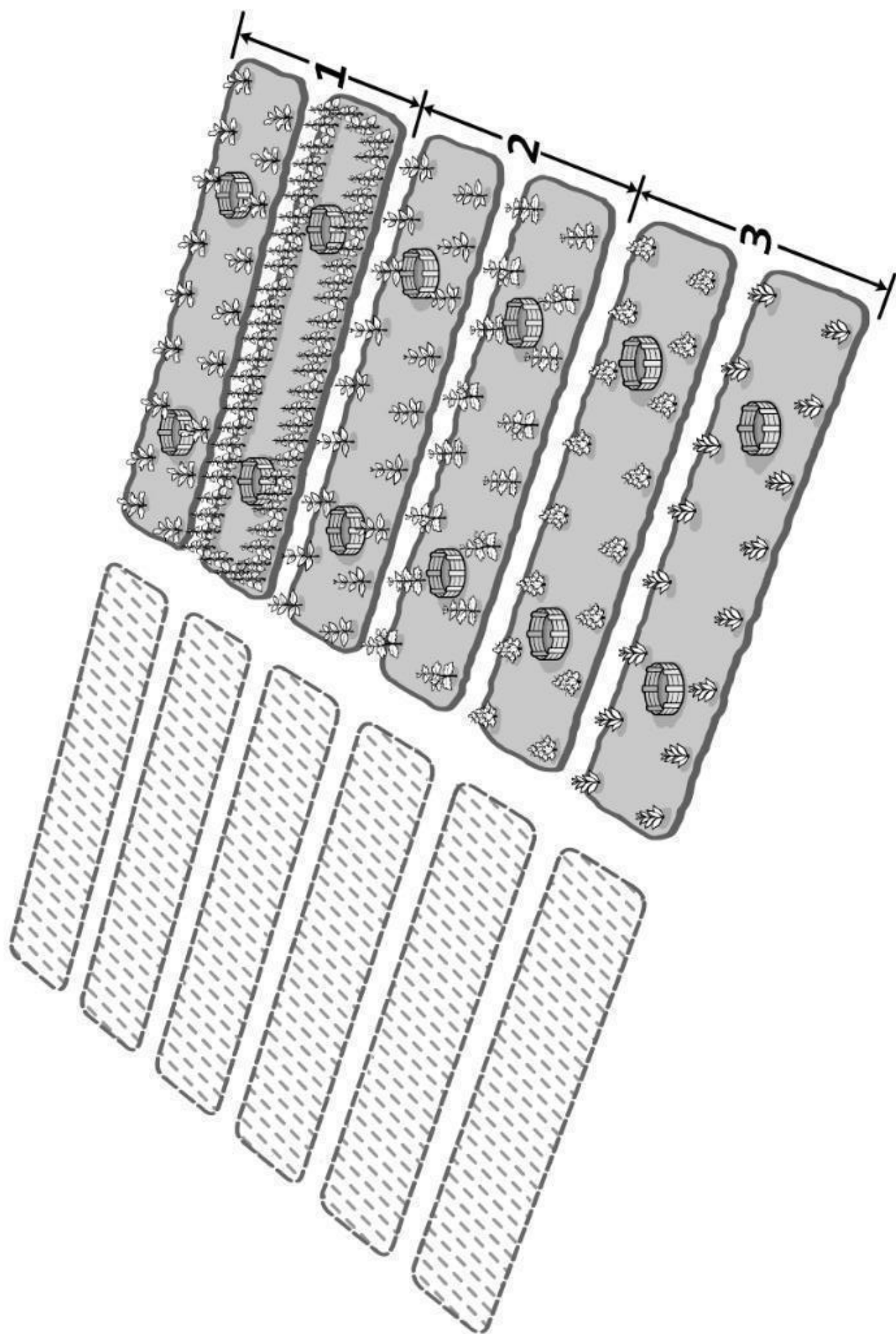

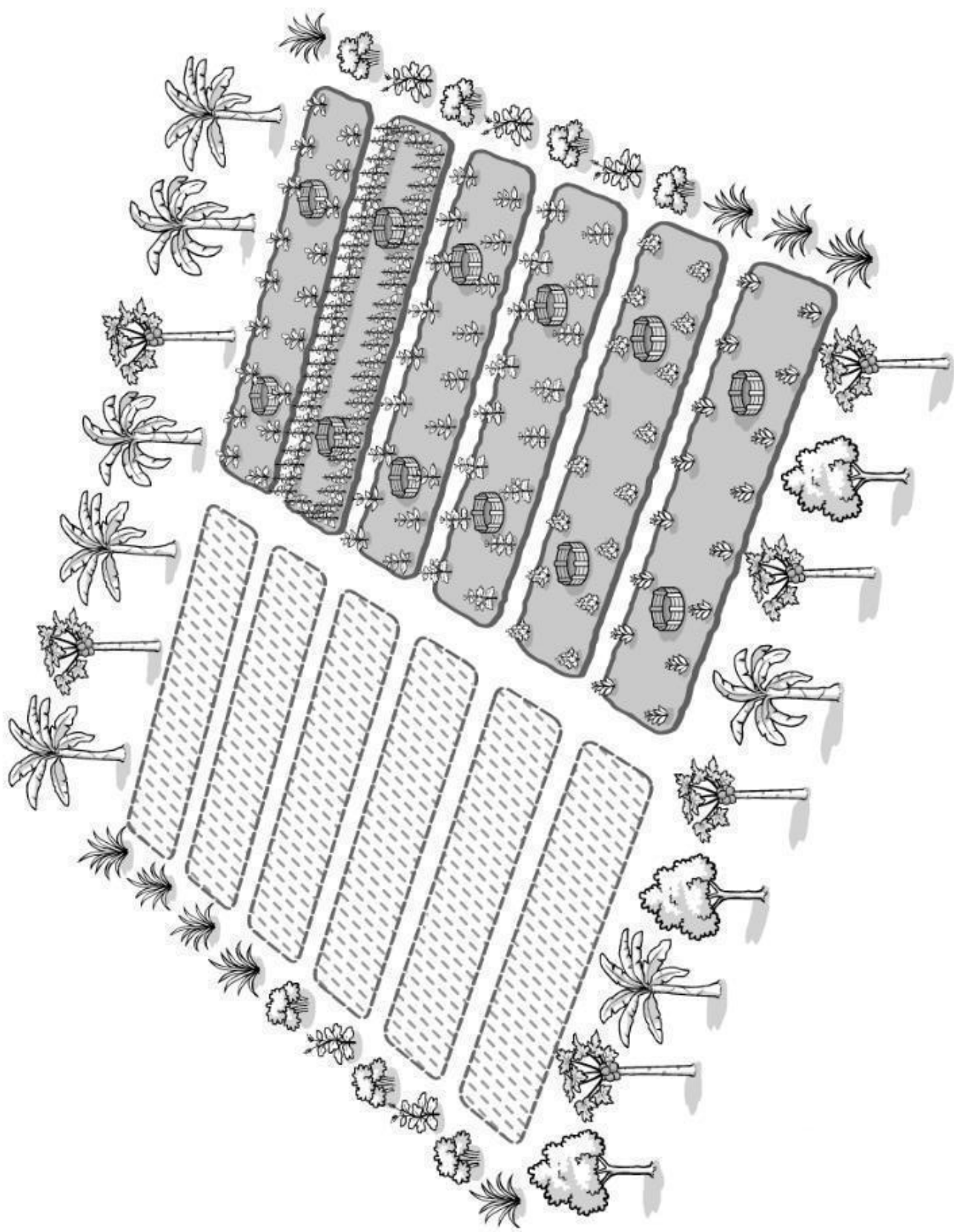

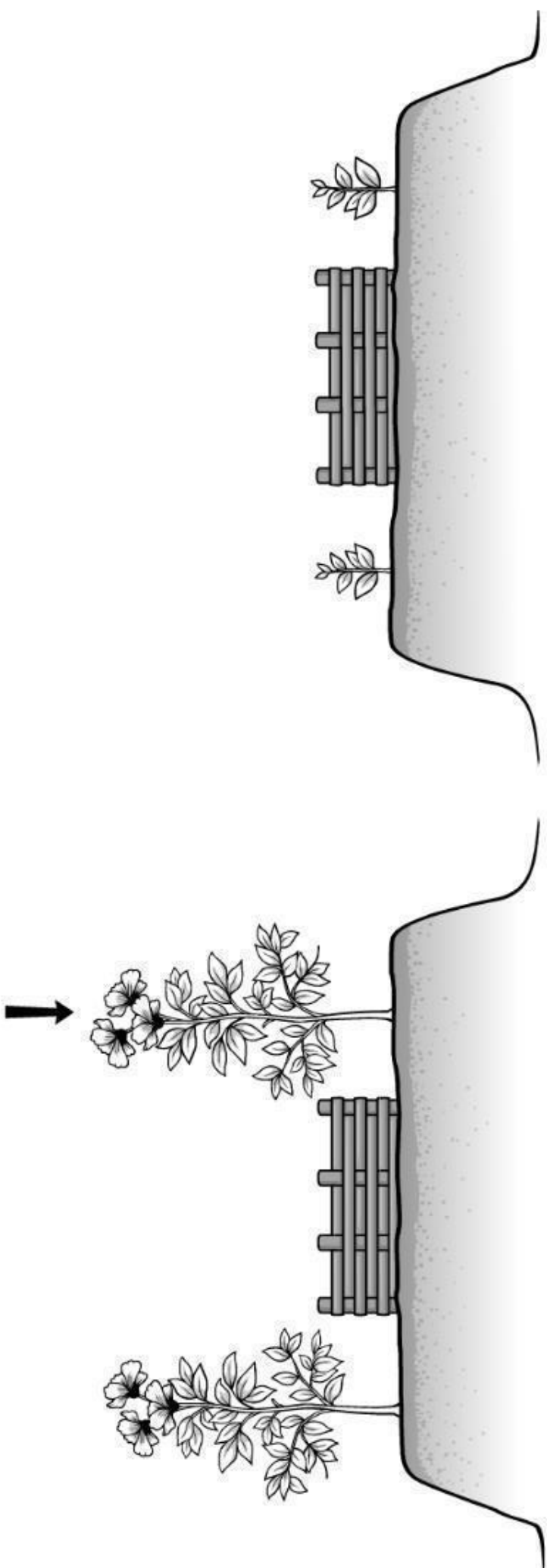

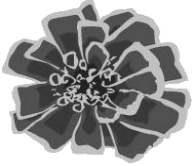

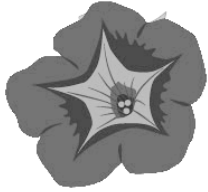

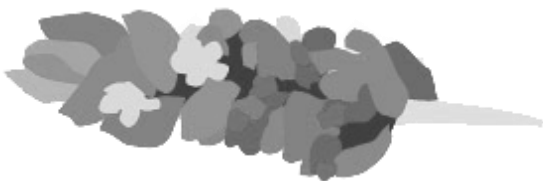
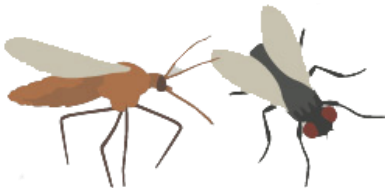
Dilongi ya 8: Ba Karti ya Banti yina ke Nwanisaka Bambisi

Izini	Kudivuka dyaka
<p>Ba susi</p> 	<p>Ngungi, mpese</p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Capucines</i></p> 	<p>Biningi-ningi ya mpembe, <i>arpensteuses du chou</i>, mpese, banyama mingi, binsekua ya mantete</p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Pétunias</i></p> 	<p>mpece, banyama ya nkaka, <i>cicadelles</i>, binsekwa ya mantete, mitshopi ya tomate</p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Basilic</i></p> 	<p>Biningi-ningi ya ke tambulaka na nzo</p>

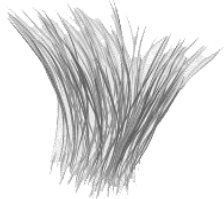

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Lavande</i></p> 	<p><i>Mites, Banzenga, Biningi-ningi, bambembele</i></p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Sinda, Malala ya ngani, mélisse, menthe, romarin</i></p> 	<p><i>Bambembele</i></p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Thym</i></p> 	<p><i>Aleurodes, arpentouses du chou, asticots du chou, mitshiopi ya masngu, mitshiopi ya tomate</i></p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Aneth</i></p> 	<p><i>Bintuntu, banyama ya mantete, banyama ya tomate</i></p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Fenouil</i></p> 	<p>binsekwa, <i>limaces</i>, Mbembe</p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p>Dibuta ya ba <i>alliums</i> (bambu, matungulu, <i>échalotes</i>)</p> 	<p><i>Limaces</i>, bampese ya fyoti fyoti, Biningi-ningi ya <i>carotte</i>, mitshopi ya <i>chou</i></p>

Izini	Kudivuka dyaka
<p><i>Chrysanthèmes</i></p> 	<p>Bampese, basonzi, <i>scarabées japonais</i>, nyama y aba ngombe, <i>lépismes</i>, Banzenga, mikun, binsekwa, <i>tétranyques</i>, <i>arlequins</i>, <i>nématodes</i> ya makwanza</p>

Dilongi ya 8: Nzo ya Ngonzo

Yantika ti kitini mosi ya fioti mpi ya ngolo, kiteso ya basantimetre 28 mpi basantimetre 2 mpi basantimetre 1.5.

Na nima, beno zenga yo na bitini yai:

A: 45cm x 28cm

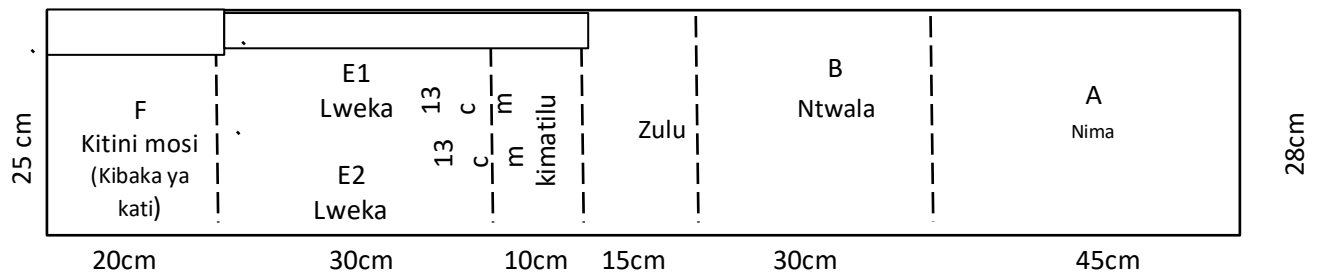
D: 10cm x 26cm

B: 30cm x 28cm

E1 and E2: 30cm x 13cm

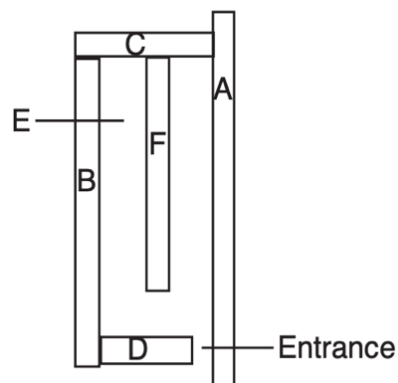
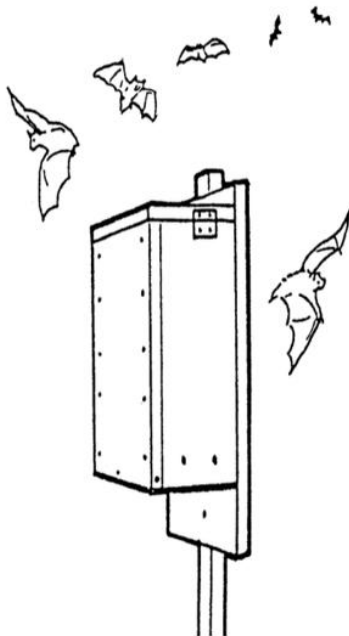
C: 15cm x 28cm

F: 20cm x 25cm

Sadila mabaya ya ngolo sambu na kusadisa bampasu na kukangama na mabaya.

Sadila banonso to bansinga ya nkaka sambu na kukangisa bitini ya kibende kisika mosi, mutindu bidimbu ya ndombe ya kele na bifwanisu kemonisa yo. Yo lenda vanda na zulu ya nti to na lweka ya nzo.

Dilongi 8: Nzo ya Banyama

Banzo ya kulala sambu na banzinzi ke lombaka kaka ntangu. Nge lenda sadila bima yina nge kele na yo dezia, mu mbandu, mabaya, basapatu, bapapie, banti, milangi ya plastike, banti ya bambisi, batiyo, bati ya nene (to bima yankaka ya nzo), mpi nkutu banti ya kupola.

Tula ludi mpi bibaka ya nzo sambu masa kukota ve na nzo na nima ya mvula. Bimvuka mingi ya baniama ke zolaka mwa madidi, kansi ve masa.

Bo fwete kangula kitini mosi mpi kufulusa kitini ya kati ti bima ya nkaka. Ba hôtél ya bambisi ke salaka mbote na bisika yina mupepe ke vandaka ve mingi.

Bankeni kezolaka bisika yina ntangu kevandaka mingi. Bintuntu mpi ke sepelaka na bintuntu mpi na bisika yina bantu ke vandaka ti masa.

Bima ya mutindu na mutindu ke bendaka baniama ya kuswaswana.

Kuvukisa – Beno vukisa yo na bitini ya kuswaswana sambu na kubenda bampasu, bankutu, mpi bampasu.

Banti ya kupola - yo kele kisika ya mbote sambu na baniama yina kedyaka banti.

Tula yo na fondasio ya nzo na mpila nde banti kubikala masa-masa mpi kuvukana ti bima yankaka ya kubeba yina kele na ntoto. Yo tabenda mpi ba milopi ya mbote ti baniama yankaka ya mbote.

Banti ya nti mpi banti ya bansende yina kele ti mabulu - na kati kebendaka banzoi mpi bampasu.

Banti, banti mpi banti ya fioti

Beno sadila matiti ya kukauka, matiti ya kuyuma, mpi bapapie to bakarto ya bo me zenga - sambu na kukanga mabulu yina kele na otele mpi sambu na kubenda baniama ya nkaka yina ke taninaka masamba na beto na baniama yina ke diaka yo. Bo lenda tula yo na mulangi ya plastike yina kele ti dibulu ya nene na nsuka mosi sambu yo vanda kaka ya kuyuma.

Dilongi 8: Bisika ya Mbote mpi Bisika ya Mbi

Bima ya nkaka ya bo ke salaka ti ble

Bima ya nkaka ya ke vandaka na kati

Mitshopi ya langi ya matiti ya kuyuma

Kitamina ya nda

Bima ya ke vandaka na kati ya ntoto

Mitshopi ya *persil*

Bima ya ke vandaka na kati ya nti ya
vinu

Nyama ke diaka tomate

Kiningi-ningi ya *carotte*

Nyama ya madesu

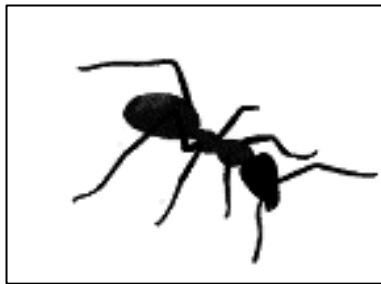
Limaces et escargots

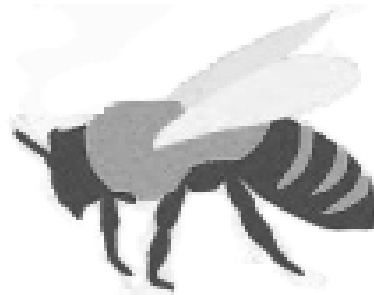
banyama ya Mpembe & Bimvuka ya banti

Sonzi

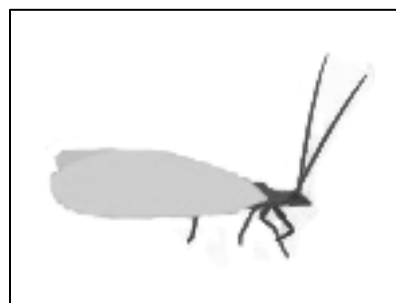
Nyoshi

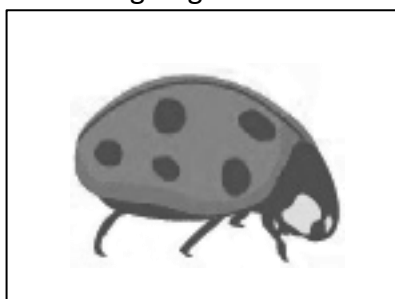
Nyama ya makutu

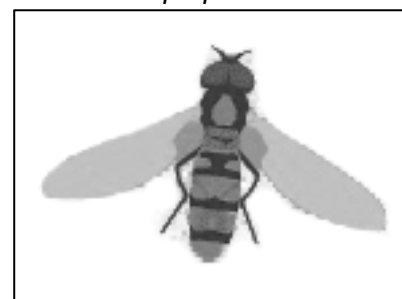
Chrysope verte

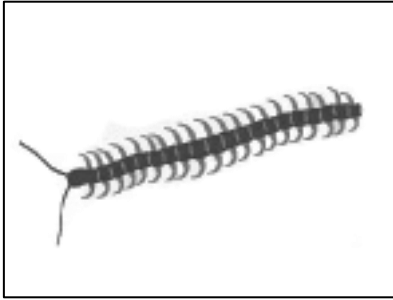
Kigodigodi

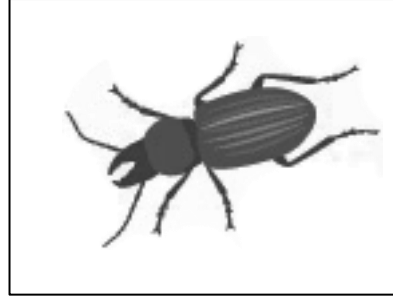
Guêpe parasite

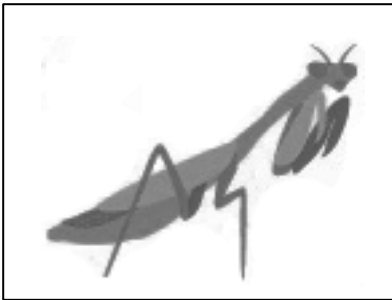
Yongololo

Nyama ya ntoto

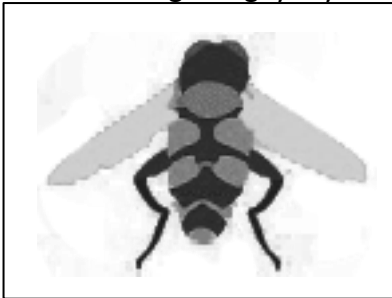
Yongoni

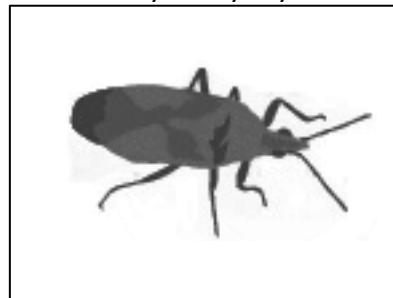
Diyuyu

Biningi-ningi ya fyoti

Kanyama ya fyoti

Dilongi 8: Kutula Bisika ya Kubeba ya Balutiti

Kukatula Bantu na Ngemba	Nyama ya ke bebisaka matiti
<p>Balutiti ya kubeba, kubeba ya bo me sala na nzila ya bamwinda</p> 	<p>Mpese ya fyoti-fyoti</p>

Kukatula Bantu na Ngemba	Nyama ya ke bebisaka matiti
<p>Balutiti ya kubeba, kubeba ya bo me sala na nzila ya bamwinda</p> 	<p><i>Thrips et acariens</i></p>

Kukatula Bantu na Ngemba	Nyama ya ke bebisaka matiti
<p>Matiti ya kudyadya</p> 	<p><i>Coléoptères, mindanda</i></p>

Kukatula Bantu na Ngemba	Nyama ya ke bebisaka matiti
<p>Makwanza ya matiti (kuyela ya mbi ya banti)</p> 	<p><i>Guêpes cynipides, certains pucerons, psylles et acariens</i></p>

Kukatula Bantu na Ngemba	Nyama ya ke bebisaka matiti
Matiti ya mpembe 	Bima ya nkaka ya ke vandaka na kati ya nzo

Kukatula Bantu na Ngemba	Nyama ya ke bebisaka matiti
Ditit ya kubwenika 	Mu mbandu, beto lenda mona banzinzi, bansende ya banti, mpi baniama.

Kukatula Bantu na Ngemba	Nyama ya ke bebisaka matiti
Dititi ya fumbama 	Banyama ya nkaka mpi miwuku

Kukatula Bantu na Ngemba	Nyama ya ke bebisaka matiti
Matiti ya bwenika bwenika 	Bima ya nkaka ya ke vandaka na kati ya masa

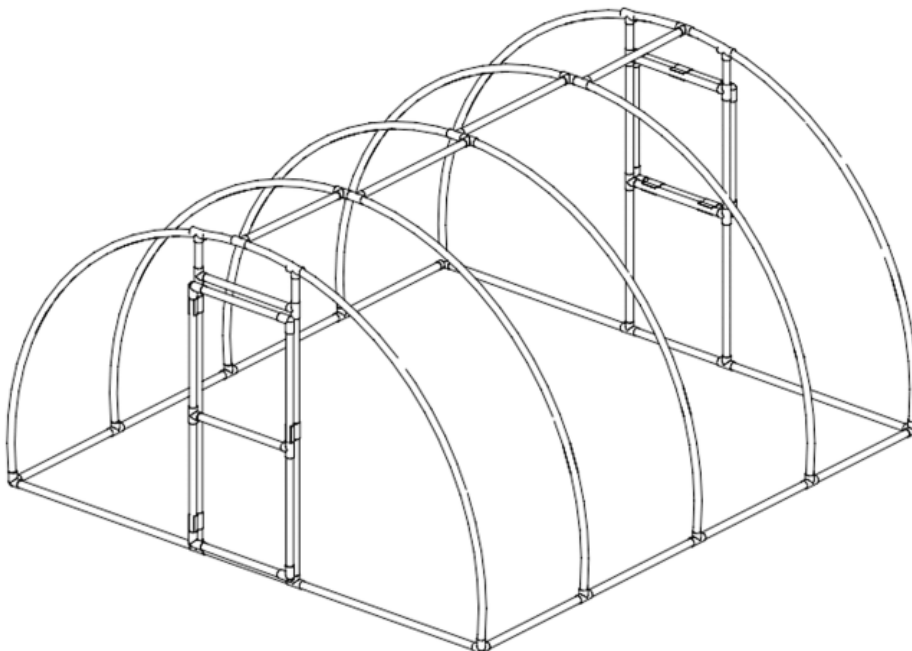
Dilongi 8: Nzo me Salama na Bima ya Nkongolo

Bo ke tungaka bansinga yina na bima ya nkaka, mu mbandu tiyo ya PVC to banti ya banti. Bo kekumisaka yo ngolo na nsadisa ya makunzi to makunzi yina kekangisaka yo ngolo na ntoto. Bo vandaka kusadila nsinga to nsinga ya nene sambu na kukangisa kitini ya nti yina. Bo me tula plastique na zulu na yo mpi bo me tula sima to matadi ya nene sambu yo kangama.

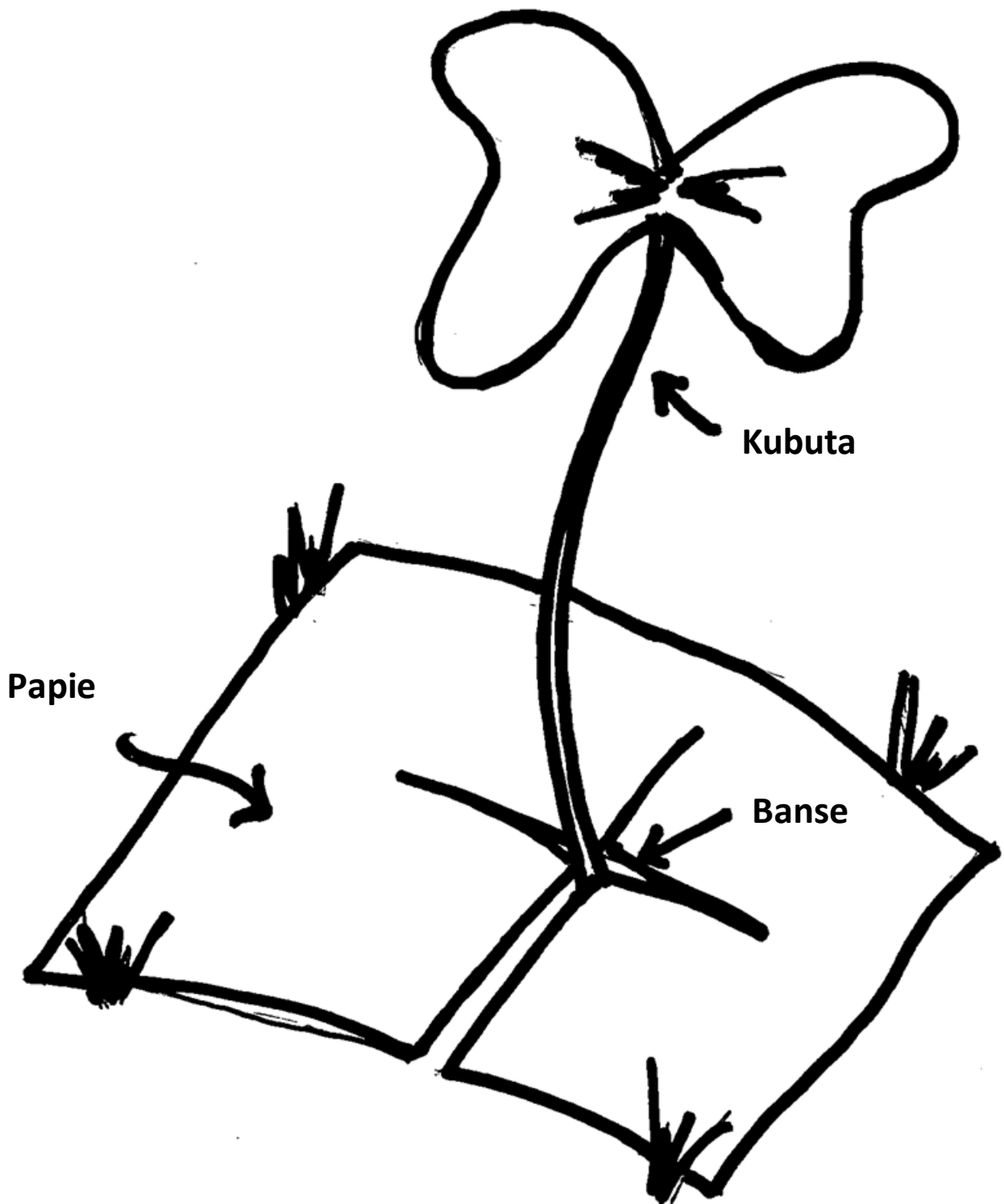
Na nganda ya lupangu - Sala lupangu ya mabaya mpi kangisa yo ti plastike mpi tula kyelo mosi na konso nsuka. Sadila nsinga to bansinga ya nkaka sambu na kukangisa kielo ti kibaka ya arza. Beno kangisa bansongi na yo na bansinga ya bibende yina bo me tula na nsi ya ntoto na kiteso ya kitamina ya kiteso ya metre mosi. Bo fwete sala makunzi ya nsongi ya kibaka banda na nsongi mosi ya kibaka tii na nsongi ya nkaka. (Nge lenda yika nti mosi ya kutelama na kati-kati ya kibende sambu yo sadisa nge na kupumbuka.)

Tula bansinga ya kufwana na lweka sambu yo kangama mbote (kitamina ya 1 m kele mbote).

Beno kanga kitini ya nti yina na plastike. Yindula nde nge kele ti kitini ya nkaka na lweka ya kielo mpi na nsuka ya kielo. Yo kele mbote na kuvanda ti muntu mosi na konso ndambu sambu na kukangisa plastique. Kana nge me tula pulastiki na kisika na yo, nge lenda sadila mabaya ya nda to matadi sambu na kukangisa yo na kisika ya mbote.

Dilongi 8: Kusadila Papie

Dilongi 8: Bisika ya Kubumba Bankisi ya Kukonda Ndikila

Bansoba yonso ya mbi

Beno pakula ba-ajon zole.

Sadila litre mosi ya masa ya madidi sambu na kuyika ayi.

Fulusa yo mpi bika yo lala mpimpa ya mvimba.

Beno tula masa yina na mulangi mpi beno tula yo na kati ya milangi.

Fula yo konso kilumbu, na nima ya mwa bilumbu, to mbala mosi na mposo.

Bafourmi mpi Bafoti

Beto zenga-zenga balutangu ya pomme na bitini-bitini.

Benda yo na nsi ya ntoto na mudindu ya basantimetre 3 tii na 5.

TO

Bima ya Mbwaki na Banti ya Nti

TO

Beno kangisa bitini ya banti na nti.

Bambisi ya ke vandaka ti nitu ya pete-pete (bambuta, baniama ya ke diaka bima, ba cochenille)

Sosa mafuta ya kulambila ya kele ti dikopa mosi mpi basavo ya kele ti dikopa zole na kati ya litre mosi ya masa.

Beno nikisa yo mbote-mbote mpi beno tula yo na mulangi yina beno ke sadilaka sambu na kunikisa.

Sadila nkisi yango na zulu mpi na nsi ya matiti sambu na kufika yo.

Pesa masa na kati ya masa yina kana nge mepesa yo masa yina lenda bebisa yo.

Ba-mite mpi baniama ya nkaka

Beto lenda vukisa na kati ya litre mosi ya masa, matonsi zole ya supu ya chili, to poivre de Cayenne, to gingembre.

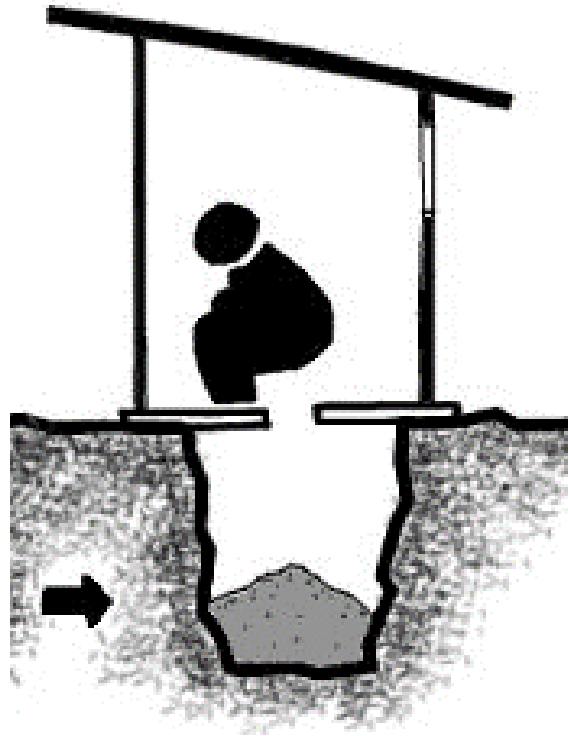
Pesa ndambu ya savon mpi vukisa yo mbote.

Sopa yo na mulangi ya kutindila masa mpi bika yo lala na mpimpa.

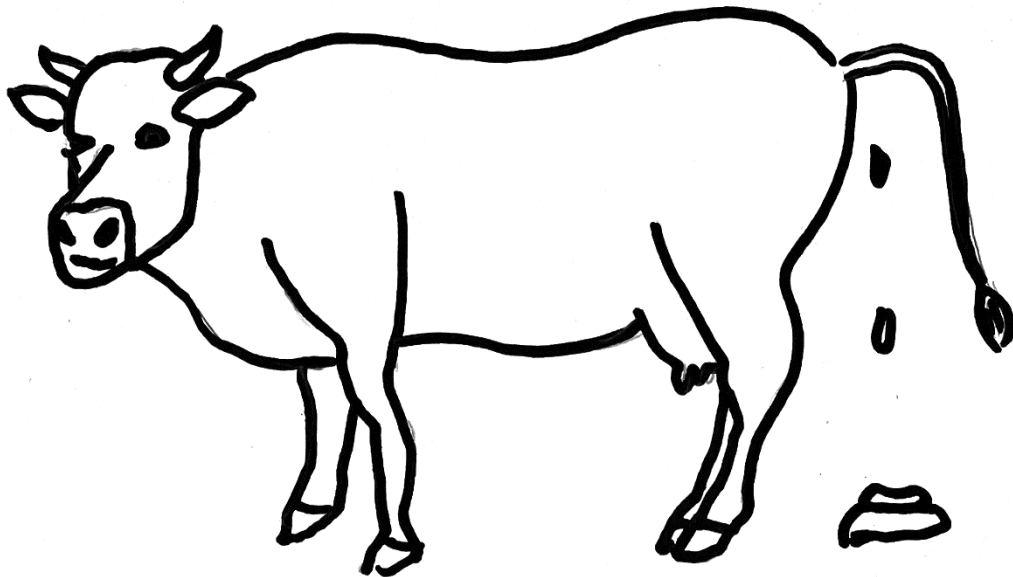
Sadila mambu yina beto me tubila awa na zulu. Na ntangu nge kesadila nkisi yango, nikisa yo mbala na mbala.

<p>Bandeke ya makutu, bampasu, mpi baniama ya nkaka ya ke diaka bambisi</p> 	<p>Bandeke ya makutu, bampasu, mpi baniama ya nkaka ya ke diaka bambisi</p>
<p>Bamaladi ya ba fongi</p> 	<p>Pesa litre mosi ya masa ti bapusu-pusu tatu ya soda.</p> <p>Sosa kisika ya mbote ya kutula nkisi yango.</p> <p>Beno sala yo mbala na mbala na nima ya bilumbu zole tii kuna dikambu yango tamana.</p> <p>Losi nkeni ya sinamome na zulu ya bankeni ya banti yina kele ti maladi ya mfinda ya bisika yina masa kele mingi.</p>
<p>Bimpusu ya maki</p> 	<p>Beno pasula maki.</p> <p>Beno tula bimpusu na yo na ntoto na lweka ya banti.</p>
<p>Mbungi</p> 	<p>Pesa kiteso ya kiteso mosi ya masa ti ya mabele. Tula yo na mulangi mosi ya nene mpi panza-panza yo na zulu ya batomate, bandunda, betomete, ti matiti yankaka sambu na kufwa banti yina kebutaka mingi. Sadila nkisi ya bo kebingaka nde LABS sambu na kupakula yo na banti yina kele ti maladi. Kana bo mepesa yandi bankisi tatu na nima ya mposi mosi, yo fwete sadisa yandi na kuyala maladi na yandi.</p>
<p>Mafulu</p> 	<p>Sambu na bafulu yina ke diaka matiti, sadila IMO2 mpi LABS yina kele na lisiti na beto ya bankisi. Bima yai ya bo mesala na masa tazinga na kati ya bamikrobe yina lenda sadisa beto. Bima yai ya mbote ya ke zingaka na ntoto ta sadisa beto na kuyala bambisi yai. Ya kyeleka, ba fulu kele kaka ba nsololo. Yo yina, kana nge fwa fulu, nge ta fwa nsololo.</p>

Dibula ya Kabine ya Ntama

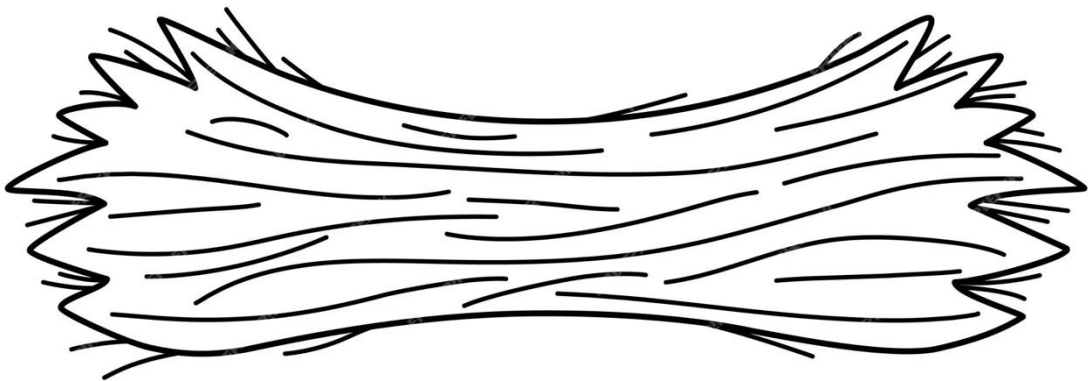
Tufi ya Ngombe

Matiti ya Kufwa

Matiti ya Ntama Sambu na Banyama

Mvindu ke Bikala na Nima ya Kukatula Bambuma

Matiti ya Mbi

Mfututu ya tya

Dilongi 10: Beto Sala na Bumosi Sambu na Kupesa Nzambi Lukumu

**Ba karte Tanga mambu mingi - Baka kopi mosi ya konso lutiti - zenga yo mpi baka
bakarte 10.**

Bunuanisa Bangungudi

Kubongisa Ntoto na Nge

Kusansa Banyama Mbote

Mutindu bankeni Keyelaka

Kuzenga Matiti ya Mbi

Kubumba

Kusala Engrais

Bimbefo y Aba Nti

(Sonika mambu na nge)

(Sonika mambu na nge)